

سری کتاب‌های آموزشی کمک حافظه

دوراندیننا

ویراست جدید

کمک حافظه حقوق اداری

مطابق با سرفصل‌های آموزشی دانشگاه

ویژه دانشجویان و داوطلبان آزمون کارشناسی ارشد و دکتری

دکتر مجید نجارزاده هنجنی

عضو هیأت علمی گروه حقوق دانشگاه علم و فرهنگ

سخنی با شما

مجموعه پیش‌رو با هدف آسان‌سازی مطالعه درس حقوق اداری، با ایده‌های خلاقانه ریاست محترم مؤسسه دوراندیشان و با بهره‌گیری از آموزه‌های اساتید گرانقدر حقوق اداری و با نظر به آخرین قوانین و مقررات اداری کشور که در ارتباط با سرفصل‌های مصوب درس حقوق اداری قرار داشتند، تهیه و تدوین گردید و اینک برای یازدهمین بار به زیور طبع آراسته خواهد شد.

مزید افتخار نگارنده است که این اندک مورد لطف و عنایت دانشجویان و داوطلبان آزمون‌های ورودی کارشناسی ارشد و دکتری حقوق عمومی واقع شده است و این خود انگیزه اصلی تصحیح و ویرایش و به روزرسانی مطالب کتاب بوده است.

در این چاپ که در قطع رقعی و نوبت اول منتشر شده نیز همچون گذشته سعی شده است که آخرین تست‌های آزمون کارشناسی ارشد و حتی دکتری حقوق عمومی به مجموعه اضافه شود و مطالبی که احتمالاً در چاپ‌های قبلی با قصور این حقیر مورد غفلت واقع شده، الحاق و مطالبی که ابهام و نارسایی داشته است اصلاح گردد. امید که موردپسند مخاطبین گرامی قرار گیرد.

در این مقال لازم است از کلیه دانشجویان و دوستانی که نواقص و ایرادات و اشکالاتی را بر کتاب وارد نمودند تشکر و قدردانی کنم و از تمامی مخاطبین محترم تقاضا نمایم که در صورت امکان نظرات و انتقادات و پیشنهادات خود را درخصوص مطالب و ساختار کتاب از طریق نشانی زیر به صورت مستقیم به اطلاع اینجانب برسانند.

مجید نجاززاده هنجنی

فهرست		
صفحه	عناوین	
فصل اول - درآمدی بر حقوق اداری		
۹	تعریف اداره	گفتار اول: کلیات و مفاهیم
۹	اهداف اداره	
۱۰	تعریف حقوق اداری	
۱۴	کارکردهای اداره در رابطه با حکومت	
۱۴	وظایف و اعمال اداره	
۱۹	مبحث اول - نظریه پلیس اداری	گفتار دوم: مبانی نظری حقوق اداری
۲۲	مبحث دوم - نظریه خدمات عمومی	
فصل دوم - سازمان‌های اداری کشور		
۲۹	مبحث اول - اصول حقوقی حاکم بر سازمان‌های اداری	گفتار اول: اصول حاکم بر سازمان‌های اداری
۲۹	۱- اصل حاکمیت قانون	
۳۴	۲- اصل سلسله‌مراتب اداری	
۳۵	۳- اصل دارا بودن شخصیت حقوقی	
۳۷	مبحث دوم - اصول فنی حاکم بر سازمان‌های اداری	
۳۸	- انواع تمرکز اداری	
۳۸	- انواع عدم تمرکز اداری	
۴۴	مبحث اول - مقامات عالی مرکزی سازمان اداری ایران	گفتار دوم: سازمان‌های متمرکز اداری در ایران
۴۴	۱- رهبری	
۴۵	۲- رئیس‌جمهور	
۴۷	۳- هیأت وزیران	
۴۹	۴- وزراء	
۵۶	مبحث دوم - مقامات مرکزی سازمان اداری در محل	
۶۱	- سازمان اداری واحدهای تقسیمات کشوری	
۶۱	۱- استان	
۶۴	۲- شهرستان	
۶۵	۳- بخش	
۶۶	۴- دهستان	
۶۷	مبحث سوم - نهادهای شورایی در سازمان مرکزی اداری	
۶۷	۱- شورای عالی اداری	
۷۱	۲- شورای توسعه مدیریت و سرمایه انسانی	

فهرست

صفحه	عناوین	
۷۳	مبحث اول - سازمان‌های غیرمتمرکز محلی (شوراهای اسلامی محل)	
۷۵	- انتخابات شوراهای	
۷۹	- بررسی شوراهای اسلامی کشور	
۷۹	اول) شوراهایی که با رأی مستقیم مردم انتخاب می‌شوند و دارای رکن اجرایی هستند:	
۷۹	۱- شورای اسلامی روستا	
۸۰	۲- شورای اسلامی شهر	
۸۶	دوم) شوراهایی که به صورت غیرمستقیم و دو درجه‌ای انتخاب می‌شوند و رکن اجرایی ندارند:	
۸۶	۱- شورای اسلامی بخش	
۸۶	۲- شورای اسلامی شهرستان	
۸۷	۳- شورای اسلامی استان	
۸۹	۴- شورای عالی استان‌ها	
۸۹	- طریقه اعمال نظارت قانونی دولت بر شوراهای	
۹۷	مبحث دوم - سازمان‌های غیرمتمرکز فنی	
۹۷	۱- مؤسسات عمومی	
۱۰۳	۲- نظام حرفه‌ای	
۱۰۵	مبحث اول - کنترل و نظارت اداری	
۱۰۵	۱- نظارت اداری بر سازمان‌های اداری متمرکز	
۱۰۵	۲- نظارت اداری بر سازمان‌های اداری غیرمتمرکز	
۱۰۶	مبحث دوم - کنترل و نظارت پارلمانی (سیاسی)	
۱۰۷	۱- نظارت از طریق دیوان محاسبات کشور	
۱۰۷	۲- نظارت از طریق کمیسیون اصل ۹۰	
۱۰۸	۳- نظارت از طریق سؤال و استیضاح	
۱۰۸	۴- نظارت از طریق تحقیق و تفحص	
۱۰۸	۵- نظارت رئیس مجلس بر مصوبات دولت	
۱۱۱	مبحث سوم - نظارت و کنترل قضایی	
۱۱۱	۱- نظارت از طریق دادگستری و محاکم عمومی	
۱۱۱	۲- نظارت قضایی قضات بر مصوبات دولتی	
۱۱۱	۳- نظارت از طریق سازمان بازرسی کل کشور	
۱۱۶	۴- نظارت از طریق دیوان عدالت اداری	
		گفتار سوم: سازمان‌های غیرمتمرکز اداری در ایران
		گفتار چهارم: کنترل سازمان‌های اداری

فهرست

صفحه	عناوین	
فصل سوم - اعمال اداری		
۱۴۹ ۱۵۱	مبحث اول - تصمیمات اداری خاص و شخصی مبحث دوم - تصمیمات اداری عام و غیرشخصی	گفتار اول: اعمال اداری یک‌جانبه (تصمیمات اداری)
۱۵۷	گفتار دوم: اعمال اداری دو جانبه (قراردادهای اداری)	
فصل چهارم - استخدام دولتی		
۱۶۱ ۱۶۵ ۱۷۲ ۱۷۴	مبحث اول - دایره شمول قانون مدیریت خدمات کشوری مبحث دوم - آشنایی با مفاهیم استخدامی مبحث سوم - اصول حاکم بر استخدام مبحث چهارم - ماهیت، انواع و شرایط استخدام دولتی	گفتار اول: کلیات و مفاهیم
۱۸۸ ۱۹۳	مبحث اول - حقوق و مزایای مادی مبحث دوم - حقوق و مزایای غیرمادی	گفتار دوم: حقوق و مزایای کارمندان دولت
۲۰۱ ۲۱۲	مبحث اول - تکالیف کارمندان مبحث دوم - مسئولیت اداری کارمندان	گفتار سوم: تکالیف و مسئولیت‌های کارمندان
۲۳۶ ۲۴۳	مبحث اول - حالات استخدامی حین خدمت مبحث دوم - حالات خروج از خدمت	گفتار چهارم: حالات استخدامی
فصل پنجم - مسئولیت مدنی دولت و کارکنان آن		
۲۵۲ ۲۵۵	مبحث اول - نظریه مسئولیت مدنی مبتنی بر تقصیر مبحث دوم - نظریه مسئولیت مدنی بدون تقصیر	گفتار اول: مبانی نظری مسئولیت مدنی دولت و کارکنان آن
۲۵۷ ۲۵۷ ۲۵۸	مبحث اول - مسئولیت مدنی قوه مقننه مبحث دوم - مسئولیت مدنی قوه قضائیه مبحث سوم - مسئولیت مدنی قوه مجریه	گفتار دوم: مسئولیت مدنی قوای سه‌گانه
۲۵۹	کلید بیازماییم	
۲۶۴	فهرست منابع	

فصل نخست
درآمدی بر حقوق اداری

گفتار اول: کلیات و مفاهیم

در ابتدای مباحث حقوق اداری لازم است اصطلاح «اداره» تعریف گردد. اداره دارای دو معنای مادی و سازمانی است.

اداره در مفهوم مادی
اداره در مفهوم سازمانی

تعریف اداره

مفهوم مادی اداره

مجموعه فعالیت‌هایی که به وسیله دولت یا به راهنمایی دولت و تحت نظارت دولت به منظور حفظ نظم عمومی و تأمین نیازهای همگانی (خدمات عمومی) انجام می‌گیرد.

مفهوم سازمانی اداره

مجموعه تشکیلات و سازمان‌هایی که به موجب قانون عهده‌دار تأمین نظم عمومی و ارائه خدمات عمومی بوده و به این جهت به موجب قانون از برخی اختیارات حاکمیتی برخوردار می‌باشند. با توجه به مفهوم مادی و سازمانی اداره، اهداف اداره عبارتند از:

اهداف اداره

۱- حفظ نظم عمومی.
۲- تأمین نیازهای همگانی. (ارائه خدمات عمومی)

📌 بیازماییم

(سراسری ۸۶)

۱- اداره در مفهوم مادی به کدام معناست؟

- ۱) کارهایی که سازمان‌های اداری انجام می‌دهند.
- ۲) ابزار و تشکیلاتی که کارهای اداری را سامان می‌دهند.
- ۳) کارهایی که تنها از سوی رئیس اداره انجام می‌گیرد.
- ۴) تمام اشخاص حقیقی و حقوقی که برای به انجام رساندن هدف‌های اداره به کاربرده می‌شوند.

کتاب نیاز ماییم

(سراسری ۸۲ و آزاد ۸۱، ۸۳ و ۸۷)

۲- اهداف سازمان‌های اداری:

- ۱) خدمات عمومی و منافع عمومی است.
- ۲) قدرت عمومی و حفظ نظم عمومی است.
- ۳) خدمات عمومی و قدرت عمومی است.
- ۴) حفظ نظم عمومی و خدمات عمومی است.

تعریف نظم عمومی

مجموعه‌ای از شرایط عمومی و کلی که برای ایجاد امنیت، آسایش، بهداشت عمومی و اخلاق حسنه ضروری است. انجام وظایف مربوط به تأمین نظم عمومی در حقوق اداری توسط نظامات پلیس اداری صورت می‌گیرد.

تعریف خدمات عمومی

مجموعه اقدامات و فعالیت‌هایی که متضمن رفع نیازهای عمومی و تأمین منافع عمومی است و توسط دولت یا تحت کنترل و نظارت دولت توسط بخش غیردولتی اجرا می‌گردد.

از لحاظ صوری: حقوق اداری شعبه‌ای از حقوق عمومی داخلی است که سازمان، وظایف و فعالیت‌های دستگاه‌های اداری را مطالعه می‌کند.
از لحاظ ماهوی: مجموعه‌ای از قواعد و مقررات است که حاکم بر روابط افراد و اداره بوده و هدف آن حمایت از حقوق مردم در برابر اعمال و تصمیمات اداره است و در واقع حافظ منافع و مصالح عمومی است.

تعریف حقوق اداری

نکته

حقوق اداری رشته‌ای جوان است: حقوق اداری در واقع محصول افزایش دخالت‌های دولت در زندگی اجتماعی است. رشد ابتدایی حقوق اداری در جهت حمایت از حقوق افراد در مقابل دخالت‌های دولت بوده است. جایگزین شدن ایده «حاکمیت مردم» و به تبع آن «حاکمیت قانون» به جای ایده «حاکمیت شخصی حاکم» سبب مسئول تلقی شدن اداره و مقامات اداری در برابر مردم شد. حقوق اداری محصول همین جایگزینی است. به عبارتی با پذیرش حاکمیت قانون برآمده از رأی مردم، اداره موظف به رعایت چارچوب‌های قانونی بوده و به این لحاظ در برابر مردم مسئول تلقی می‌شود. حقوق اداری و مسائل آن موجب توسعه حقوق عمومی بوده است.

📌 بیازماییم

۳- کدام رشته حقوقی موجب توسعه حقوق عمومی و پشتیبان آن است؟

(سراسری ۸۵)

- (۱) حقوق اداری. (۲) حقوق مدنی.
(۳) حقوق خصوصی. (۴) حقوق بازرگانی.

۴- رشد ابتدایی حقوق عمومی به ویژه حقوق اداری

(سراسری ۸۷)

- (۱) را باید اقتدار دولت در انتظام امور دانست.
(۲) را باید تنها از زمان ارائه خدمات عمومی دانست.
(۳) در جهت حفاظت از حقوق افراد در مقابل دستگاه‌های دولت است.
(۴) توسعه فراگیر دولت در انجام امور در تهدید آزادی شهروندان است.

(سراسری ۹۳)

۵- کدام گزینه صحیح است؟

- (۱) حقوق اداری صرفاً استثنائات وارده بر حقوق مدنی می‌باشد.
(۲) رابطه حقوق اداری و علوم اداری از لحاظ اصول منطقی تباین می‌باشد.
(۳) در تعریف حقوق اداری از لحاظ صوری، حقوق اداری متمم و مکمل حقوق اساسی می‌باشد.
(۴) حقوق اداری به طور کلی از حقوق خصوصی و مباحث حقوق مدنی مستقل بوده و هیچ ارتباطی با آن‌ها ندارد.

بازمابیم

۶- توسعه‌ی حقوق اداری در راستای کدام اصل صورت گرفته است؟ (سراسری ۹۳)

- ۱) اصل تضمین حقوق و آزادی‌های فردی
 ۲) اصل تجزیه ناپذیری قدرت سیاسی
 ۳) اصل مشارکت در امور عمومی
 ۴) اصل عدم تبعیض

حقوق اداری به مطالعه در حوزه‌های زیر می‌پردازد:

- ۱- مطالعه سازمان‌های اداری متمرکز و غیرمتمرکز کشور.
- ۲- مطالعه اعمال اداری (و نه اعمال سیاسی).
- ۳- مطالعه روابط مردم و اداره.
- ۴- مطالعه وضعیت استخدامی مستخدمین اداره.
- ۵- مطالعه‌ی نحوه رسیدگی به دعاوی اداری.

قلمرو حقوق اداری

تفاوت حقوق اداری با علوم اداری

- ۱- حقوق اداری سازمان اداری را از زاویه حقوقی یعنی روابط حقوقی دولت و افراد مطالعه می‌کند. در حالی که علوم اداری جنبه‌های فنی و مدیریتی سازمان اداری را مطالعه می‌کند.
- ۲- دایره شمول علوم اداری وسیع‌تر از حقوق اداری است. علوم اداری در مطالعه سازمان‌های بخش خصوصی هم به کار می‌آید ولی حقوق اداری صرفاً به مطالعه سازمان‌های اداری عمومی می‌پردازد.

- ۱- **قانون:** اولین و مهم‌ترین منبع حقوق اداری قانون است:
 الف) قانون اساسی. ب) قوانین عادی. ج) مثل قانون مدیریت خدمات کشوری و قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری و قانون تشکیل شوراها.
- ۲- **آیین‌نامه‌ها و مقررات دولتی:** که در قوه مجریه و سایر نهادهای ذی‌صلاح تصویب می‌شوند.

- ۳- **رویه قضایی:** رویه دیوان عدالت اداری و مراجع قضاوتی اداری.
- ۴- **اصول کلی حقوقی:** حقوق اداری نیز مانند سایر گرایش‌های حقوقی دارای اصول کلی کلاسیک و جدیدی است. از جمله این اصول می‌توان به اصل حاکمیت قانون، اصل تناسب و اصل رعایت انتظارات موجه اشاره نمود.
- ۵- **عرف:** به دلیل لزوم حاکمیت قانون در اداره، استناد به عرف در حقوق اداری به ندرت اتفاق می‌افتد مگر در خصوص انطباق مصادیق با مقررات اداری.
- ۶- **دکترین:** نظرات حقوقدانان اداری به عنوان منبع غیرمستقیم حقوق اداری.

منابع
حقوق
اداری

نکات

نکته ۱: اصل انتظارات موجه یا مشروع، یکی از اصول نوین حقوق اداری است که براساس آن مقامات اداری باید به انتظاری که در اثر رویه‌های اداری جاری و معمول ایجاد شده احترام گذاشته و بدون اعلانات قبلی برخلاف این انتظارات عمل ننمایند.

نکته ۲: طبق اصل تناسب، ابزار و روش اجرای یک تصمیم اداری باید با هدف آن تناسب داشته باشد. این اصل که ریشه در حقوق آلمان دارد، در نظارت بر صلاحیت‌های گزینشی به کار می‌آید.

کلمه بیازماییم

۷- از نظر شما کدام‌یک از گزینه‌های زیر در مورد عرف به عنوان منبع حقوق اداری صحیح می‌باشد؟ (سراسری ۹۱)

- ۱) عرف در ادارات به صورت بخشنامه درآمده و قابل اجراست.
- ۲) استفاده از عرف به عنوان منبع حقوق اداری فقط در نظام‌های عرفی مصداق دارد.
- ۳) مبنای تصمیمات اداری قانون بوده و کاربرد عرف در حقوق اداری به عنوان منبع مردود است.
- ۴) در انطباق موضوعات و مصادیق در حقوق اداری با مقررات اداری از عرف به عنوان منبع استفاده می‌شود.

۸- در حقوق اداری عبارت زیر به کدام مفهوم اشاره دارد؟ (ارشد سراسری ۹۵)
«منافع و ادعاهای موجهی که در اثر رویه‌های اداری ایجاد شده و شهروندان به آن‌ها اعتماد و اتکا دارند.»

۱) حقوق موجهه	۲) انتظارات مشروع
۳) حق مکتسب	۴) حقوق رویه‌ای

۹- اصل تناسب در خصوص کدام نوع صلاحیت اداری کاربرد دارد؟

(کارت‌شناسی ارشد ۹۴)

۱) تکلیفی خاص	۲) تکلیفی عام
۳) شبه قضایی	۴) اختیاری

کارکردهای اداره در رابطه با حکومت

- ۱- گردآوری و پخش اطلاعات: اداره بیش از هر مرجع دیگری قادر به جمع‌آوری اطلاعات بوده و در زمان مقتضی می‌تواند این اطلاعات را به مقامات و مراجع ذی‌صلاح ارائه نماید.
- ۲- تهیه تصمیمات: با توجه به اطلاعات فراوان و مهمی که اداره در اختیار دارد، بهترین مرجع برای تصمیم‌سازی است. البته بعد از تصمیم‌سازی توسط اداره، تصمیم‌گیری توسط مقامات عالی حکومتی صورت می‌گیرد.
- ۳- پیش‌بینی: اداره به دلیل دارا بودن اطلاعات و تجربه زیاد، قدرت پیش‌بینی نتایج تصمیمات را در آینده خواهد داشت.
- ۴- اجرا: اداره مجری تصمیمات مقامات حکومت است.

وظایف و اعمال اداره

وظایف و اعمال اداره را می‌توان از دیدگاه‌های مختلف طبقه‌بندی کرد:

- ۱- وظایف و اعمال اداره به لحاظ استفاده از قدرت عمومی
-] وظایف حاکمیتی.
] وظایف تصدی.

اداره می‌تواند در صورت اجازه قانون در موارد لازم از قدرت عمومی برای انجام وظایف خود استفاده نماید. بر این مبنا وظایف اداره به وظایف حاکمیتی و وظایف تصدی قابل تقسیم است.

کلمه بیازماییم

۱۰- آیا اداره در انجام وظایف خود همیشه نیازمند استفاده از قدرت عمومی است؟
(آزاد ۸۱، ۸۲، ۸۴ و سراسری ۸۴)

۱) بله.

۲) خیر. اداره هیچگاه از قدرت عمومی استفاده نمی‌کند.

۳) قدرت عمومی ابزار اعمال اداری است ولی اداره در برخی موارد از قدرت عمومی استفاده نمی‌کند.

۴) اداره فقط با حکم دادگاه‌ها یا دیوان عدالت اداری حق استفاده از قدرت عمومی را دارد.

تعریف اعمال حاکمیتی

اگر اداره در انجام وظایفش از **قدرت عمومی** (اختیارات حاکمیتی) استفاده کند عمل حاکمیتی انجام داده است. در عمل حاکمیتی، اداره در **موقعیت برتری** نسبت به افراد قرار می‌گیرد و اراده خود را بر طرف دیگر تحمیل می‌کند.

ماده ۸ قانون مدیریت خدمات کشوری در مقام تعریف امور حاکمیتی صرفاً به بیان آثار امور حاکمیتی پرداخته و سپس نمونه‌هایی از امور حاکمیتی را برشمرده است:

«**امور حاکمیتی** آن دسته از اموری است که تحقق آن موجب **اقتدار و حاکمیت کشور** است و منافع آن **بدون محدودیت** شامل همه اقشار جامعه گردیده و بهره‌مندی از این نوع خدمات موجب محدودیت برای استفاده دیگران نمی‌شود. از قبیل:

- (الف) سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و نظارت در بخش‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی.
- (ب) برقراری عدالت و تأمین اجتماعی و باز توزیع درآمد.
- (ج) ایجاد فضای سالم برای رقابت و جلوگیری از انحصار و تضییع حقوق مردم.
- (د) فراهم نمودن زمینه‌ها و مزیت‌های لازم برای رشد و توسعه کشور و رفع فقر و بیکاری.
- (ه) قانونگذاری، امور ثبتی، استقرار نظم و امنیت و اداره امور قضایی.
- (و) حفظ تمامیت ارضی کشور و ایجاد آمادگی دفاعی و دفاع ملی.
- (ز) ترویج اخلاق، فرهنگ و مبانی اسلامی و صیانت از هویت ایرانی اسلامی.
- (ح) اداره امور داخلی، مالیه عمومی، تنظیم روابط کار و روابط خارجی.
- (ط) حفظ محیط زیست و حفاظت از منابع طبیعی و میراث فرهنگی.
- (ی) تحقیقات بنیادی، آمار و اطلاعات ملی و مدیریت فضای فرکانس کشور.
- (ک) ارتقاء بهداشت و آموزش عمومی، کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها و آفت‌های واگیر، مقابله و کاهش اثرات حوادث طبیعی و بحران‌های عمومی.
- (ل) بخشی از امور مندرج در مواد ۹ و ۱۰ و ۱۱ این قانون نظیر موارد مذکور در اصل ۲۹ و ۳۰ قانون اساسی که انجام آن توسط بخش خصوصی و تعاونی و نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی با تأیید هیأت وزیران امکان‌پذیر نمی‌باشد.
- (م) سایر مواردی که با رعایت سیاست‌های کلی مصوب مقام معظم رهبری به موجب قانون اساسی در قوانین عادی جزء این امور قرار می‌گیرد.»

بیازماییم

۱۱- امور حاکمیتی باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟ (آزاد ۸۸)

- ۱) تحقق آن موجب اقتدار و حاکمیت کشور گردد.
- ۲) منابع آن بدون محدودیت شامل همه اقشار جامعه گردد.
- ۳) بهره‌مندی از این نوع خدمات موجب محدودیت برای استفاده دیگران نشود.
- ۴) هر سه مورد.

۱۲- طبق قانون مدیریت خدمات کشوری کدام مورد از مصادیق امور حاکمیتی محسوب می‌شود؟ (سراسری ۸۹)

- ۱) تربیت بدنی و ورزش. ۲) توان‌بخشی. ۳) مالیه عمومی. ۴) حمل‌ونقل.

۱۳- مطابق قانون مدیریت خدمات کشوری، مدیریت فضای فرکانس کشور جزء کدام دسته از امور زیر می‌باشد؟ (سراسری ۹۱)

- ۱) امور حاکمیتی.
- ۲) امور تصدی.
- ۳) امور زیربنایی و کلان.
- ۴) امور اجتماعی فرهنگی و خدماتی.

۱۴- عملکرد سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری در خصوص حمایت از میراث فرهنگی (دکتری ۹۳)

- ۱) در زمره امور حاکمیتی است.
- ۲) در زمره تصدی‌های امور زیربنایی است.
- ۳) در زمره تصدی‌های امور اجتماعی، فرهنگی و خدماتی است.
- ۴) در زمره تصدی‌های امور اقتصادی جهت جذب توریسم و توسعه گردشگری می‌باشد.

۱۵- کدام مورد از امور حاکمیتی است؟ (ارشد سراسری ۹۴)

- ۱) حمل‌ونقل
- ۲) ارتقاء بهداشت عمومی
- ۳) تربیت بدنی و ورزش
- ۴) تصدی در امور صنعتی

۱۶- از منظر قانون مدیریت خدمات کشوری، حفظ محیط زیست و منابع طبیعی در زمره کدامیک از امور زیر است؟ (ارشد سراسری ۹۵)

- ۱) عمومی و حفاظتی
- ۲) زیربنایی
- ۳) اجتماعی، فرهنگی و خدماتی
- ۴) حاکمیتی

۱۷- طبق قانون مدیریت خدمات کشوری، انجام کدامیک از امور زیر، تحت

نظارت دستگاه‌های اجرایی، قابل واگذاری به بخش غیردولتی است؟ (دکتری ۹۸)

- ۱) حفاظت از منابع طبیعی
- ۲) طرح‌های آب و خاک
- ۳) مدیریت فضای فرکانس کشور
- ۴) مقابله و کاهش اثرات حوادث طبیعی

تعریف اعمال تصدی

اداره در انجام برخی امور از قدرت عمومی استفاده نمی‌کند و نسبت به افراد در وضع برابری قرار دارد. در این دسته از اعمال آن‌گونه که ماده ۱۱ قانون مدیریت خدمات کشوری مقرر داشته است: «... دولت... مانند اشخاص حقیقی و حقوقی در حقوق خصوصی عمل می‌کند...» طبق تبصره یک ماده واحده قانون تعیین مرجع دعای بین افراد و دولت مصوب ۱۹ اردیبهشت ۱۳۰۷ نیز اعمال تصدی، اعمالی است که دولت از نقطه نظر حقوق، مشابه اعمال افراد انجام می‌دهد مانند خرید و فروش املاک و غلات و اجاره و استیجار و امثال آن.

۲- وظایف و اعمال اداره به لحاظ شعاع جغرافیایی

]- وظایف ملی.
]- وظایف محلی.

وظایف ملی به اعمال و وظایفی گفته می‌شود که مربوط به تمامیت کشور است و منافع آن به همه مردم کشور می‌رسد. اما وظایف محلی به اعمال و وظایفی گفته می‌شود که مربوط به محلی خاص (روستا، دهستان، بخش، شهر، شهرستان یا استان) بوده و منافع آن نیز ابتدائاً به مردم همان محل اختصاص دارد.

۳- وظایف و اعمال اداره به لحاظ اهداف

]- وظایف انتفاعی.
]- وظایف غیرانتفاعی.

وظایف و اعمال انتفاعی به اعمالی اطلاق می‌شود که اداره در انجام آن‌ها به دنبال کسب سود و درآمد است. اما در وظایف غیرانتفاعی، اداره اهداف اجتماعی و فرهنگی را دنبال می‌کند.

۴- وظایف و اعمال اداره به لحاظ سازمانی

]- وظایف درون‌سازمانی.
]- وظایف برون‌سازمانی.

تعریف وظایف درون‌سازمانی: وظایفی که داخل اداره و بدون ارتباط با مردم صورت می‌گیرد و مربوط به روند داخلی اداره است.

تعریف وظایف برون سازمانی: وظایفی که با مردم ارتباط داشته و حقوق و تکالیف مردم را تحت تاثیر قرار می‌دهد.

کیم بیازماییم

۱۸- فرق اعمال حاکمیت و اعمال تصدی چیست؟ (سراسری ۷۹ و آزاد ۸۹)

- ۱) اعمال حاکمیت، اعمال سیاسی بوده و اعمال تصدی، اعمال غیرسیاسی است.
- ۲) اعمال حاکمیت در انحصار دولت است ولی اعمال تصدی را دولت مانند مردم انجام می‌دهد.
- ۳) اعمال حاکمیت اعمال قوه مقننه و اعمال تصدی اعمال قوه مجریه است.
- ۴) فرقی میان اعمال حاکمیت و اعمال تصدی نیست.

تفاوت فعالیت‌ها و اعمال اداری با سایر اعمال حکومت

الف) اعمال اداری و اعمال قانونگذاری

- ۱- عمل قانونگذاری توسط قوه مقننه صورت می‌گیرد اما عمل اداری عمدتاً توسط قوه مجریه انجام می‌شود.
- ۲- اعمال قانونگذاری وضع قواعد عام الشمول است اما اعمال اداری اجرای این قواعد نسبت به اشخاص است.
- ۳- می‌توان تقاضای ابطال و اصلاح اعمال اداری را کرد اما تقاضای ابطال و اصلاح اعمال قانونگذاری ممکن نیست. اصلاح و نسخ قانون صرفاً توسط خود قانونگذار امکان‌پذیر است.
- ۴- اعمال اداری روزانه صورت می‌گیرد و اعمال قانونگذاری در موارد لزوم.

ب) اعمال اداری و اعمال قضایی: هر دو در مقام اجرای قانون هستند با این تفاوت که اعمال

قضایی، اجرای قانون در صورت وقوع اختلاف و دعوی و یا وقوع اجرا است. تفاوت دیگر این است که عمل قضایی در انحصار قوه قضائیه است اما عمل اداری عمدتاً توسط قوه مجریه صورت می‌گیرد.

ج) اعمال اداری و سایر اعمال قوه مجریه: قوه مجریه غیر از اعمال اداری، اعمال سیاسی هم

انجام می‌دهد اعمال اداری به صورت روزانه انجام می‌گیرد اما اعمال سیاسی، انتخاب خط‌مشی سیاسی است که به ندرت تغییر می‌کند.

بیازماییم

۱۹- تفاوت قانونگذاری و عمل اداره کردن چیست؟ (آزاد ۸۵)

- ۱) اولی یک بار انجام می‌شود، دومی استمرار دارد.
- ۲) اولی مصالح عمومی و دومی مصالح اداری را تأمین می‌کند.
- ۳) اولی مربوط به حقوق شهروندی و دومی مربوط به تأمین خدمات عمومی است.
- ۴) تفاوت مربوط به مقام انجام‌دهنده است.

۲۰- کدام مورد عمل اداری است؟ (کاشانی ارشد ۹۶)

- ۱) تصمیم مجلس شورای اسلامی به سؤال از وزیر.
- ۲) تصمیم نماینده مجلس شورای اسلامی به امضاء یک طرح قانونی.
- ۳) تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی به انفصال کارمند مجلس.
- ۴) تصمیم رئیس مجلس به اعلام مغایرت مصوبه هیأت وزیران با قانون.

گفتار دوم - مبانی نظری حقوق اداری

مبحث اول - نظریه پلیس اداری

تعریف پلیس اداری

همان‌طور که پیش‌تر بیان شد یکی از وظایف و اهداف اداره تأمین نظم عمومی است. پلیس اداری به مجموعه اعمال و اقداماتی اطلاق می‌شود که از طرف مقامات عمومی به منظور تأمین و حفظ نظم عمومی صورت می‌گیرد و آزادی مردم را محدود می‌کند.

- ۱- پلیس اداری تحت سرپرستی قوه مجریه است ولی پلیس قضایی تحت سرپرستی قوه قضائیه است.
- ۲- هدف پلیس اداری تأمین نظم عمومی از طریق پیشگیری از وقوع جرم و تخلف است (تأمینی) اما هدف پلیس قضایی، تعقیب و مجازات مجرمین است. (تعقیبی)

تفاوت پلیس اداری
با پلیس قضایی

- ۱- پلیس اداری عمومی: اگر مقامات پلیس اداری عهده‌دار تأمین همه اهداف نظم عمومی (یعنی امنیت، آسایش، بهداشت عمومی و اخلاق حسنه) باشند مقام پلیس اداری عمومی هستند.
- ۲- پلیس اداری اختصاصی: اگر مقامات پلیس اداری عهده‌دار تأمین یکی از اهداف امنیت، آسایش، بهداشت عمومی و اخلاق حسنه باشند مقام پلیس اداری اختصاصی هستند.

تقسیم‌بندی مقامات پلیس اداری

- ۱- رئیس‌جمهور، وزیر کشور و مقامات زیر نظر وزارت کشور از جمله استانداران، فرمانداران، بخشداران.
- ۲- شوراهای اسلامی محل.

مقامات پلیس اداری عمومی

در مواردی خاص برخی وظایف پلیسی خاص به برخی مقامات خاص داده می‌شود. مثلاً تأمین حفاظت از محیط زیست به سازمان حفاظت از محیط زیست داده شده است که از طریق پلیس اداری مخصوصی به نام محیط‌بان اقدام به انجام وظیفه می‌کند.

مقامات پلیس اداری اختصاصی

نکات

- نکته ۱:** گاهی وظایف پلیس اداری و پلیس قضایی برعهده مقامات واحدی قرار می‌گیرد چنانکه ماموران انتظامی در عین این‌که جز ضابطین دادگستری هستند ماموران پلیس اداری هم هستند.
- نکته ۲:** مقامات پلیس اداری از جهت انجام وظایف پلیس اداری تحت نظارت قضایی دیوان عدالت اداری قرار دارند.

📖 بیازماییم

۲۱- هدف عمده پلیس اداری عبارت است از:

(سراسری ۸۶)

- ۱) صدور و تجویز دستورات.
- ۲) تأمین نیازهای همگانی.
- ۳) پیشگیری از وقوع جرایم.
- ۴) تعقیب و مجازات مجرمین.

نظامات پلیس یا ابزار پلیس اداری

نظامات پلیس اداری گاه به صورت منع افراد از انجام کاری خاص گاه به صورت امر و نهی و گاه به صورت لزوم کسب مجوز و گاه به صورت لزوم اعلام قبلی می‌باشد که به صورت کلی می‌توان آن‌ها را در دو دسته قرار داد:

- ۱- **نظامات عام:** از طریق وضع آئین‌نامه‌های انتظامی مثلاً آئین‌نامه شکار در مناطق حفاظت‌شده.
- ۲- **نظامات خاص:** نظامات خاص پلیس اداری، شخص خاص را مورد خطاب قرار می‌دهد و در مورد اعمال و اقدامات این شخص خاص، قاعده‌گذاری می‌کند. مثلاً اقدام به صدور اخطار اداری نسبت به شخص خاص می‌کند.

📖 بیازماییم

۲۲- نظامات پلیس اداری به چه صورتی محقق می‌شود؟

(سراسری ۸۵)

- ۱) به صورت منع افراد از انجام بعضی امور.
- ۲) به صورت لزوم اجازه قبلی فعالیت افراد.
- ۳) با اتخاذ تصمیم یک جانبه و ابلاغ به افراد.
- ۴) گاه به صورت منع و گاه به صورت صدور اجازه قبلی و گاه با مکلف کردن افراد به اعلام قبلی.

۲۳- کدام عبارت، نادرست است؟

(سراسری ۹۲)

- ۱) پلیس اداری از احکام و دستورات استفاده می‌نماید.
- ۲) فعالیت‌های پلیس اداری جنبه تأمینی دارد.
- ۳) معمولاً مقامات پلیس اداری زیر نظارت قضایی دادگاه عمومی قرار دارند.
- ۴) خدمت عمومی معمولاً مدیریت یا انجام یک فعالیت توسط مقامات اداری است.

نظریه دولت - ناظم (دولت - ژاندارم)

نظریه‌ای که معتقد است دخالت دولت در امور اقتصادی و اجتماعی باید حداقلی باشد. این نظریه وظیفه اصلی دولت را حفظ نظم عمومی، دفاع ملی و عدالت قضایی می‌داند. دولت‌های ناظم، دولت‌هایی کوچک و حداقلی هستند.

بیازماییم

۲۴- کدام یک از موارد زیر از وظایف دولت‌های ناظم نیست؟ (آزاد ۸۸)

- (۱) امنیت.
 (۲) خدمات عمومی.
 (۳) نظم.
 (۴) عدالت قضایی.

۲۵- ویژگی اصلی دولت ناظم است. (آزاد ۸۵)

- (۱) تنظیم ساعات کار مستخدمین و رسیدگی به تخلفات آنها.
 (۲) ایجاد نظم عمومی و عدالت قضایی.
 (۳) پاداش و جزای شهروندان.
 (۴) برنامه‌ریزی منظم امور و نظارت مؤثر بر رعایت انجام آنها.

مبحث دوم - نظریه خدمات عمومی

تعریف خدمات عمومی

فعالیت‌هایی هستند که برای رفع نیازهای عمومی و تأمین منافع عمومی ضرورت دارند و اصول حاکم بر آن تابع قواعد حقوق خصوصی نبوده و توسط دولت یا به راهنمایی دولت توسط بخش غیردولتی انجام می‌گیرد. مثل تأمین برق و آب مناطق مسکونی یا آموزش و پرورش.

شاخص خدمات عمومی

این که یک امر یا فعالیت، خدمت عمومی هست یا خیر، بستگی به قصد قانونگذار دارد. ممکن است یک امر و فعالیت در جامعه‌ای خاص و در زمانی خاص از جمله خدمات عمومی باشد و در جامعه‌ای دیگر و در زمانی دیگر به عنوان خدمت عمومی شناخته نشود. بنابراین ملاک تشخیص خدمت عمومی، قصد قانونگذار است. حق انحصاری ایجاد و حذف یک خدمت عمومی در اختیار قوه مقننه است.

اصول حاکم بر خدمات عمومی

۱- اصل تساوی: خدمات عمومی متعلق به عموم جامعه است و همه افراد در بهره‌مندی از این خدمات در وضع برابر قرار دارند و ملاک‌های قومی، نژادی، جنسیتی، سیاسی و مذهبی نباید اصل برابری را خدشه‌دار کند. به موجب اصل ۱۹ قانون اساسی «مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند این‌ها سبب امتیاز نخواهد بود. همچنین اصل ۲۰ قانون اساسی مقرر داشته است که: «همه افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند.» ماده ۲۷ قانون مدیریت خدمات کشوری نیز در این خصوص مقرر داشته است: «مردم در استفاده از خدمات دستگاه‌های اجرایی در شرایط مساوی از حقوق یکسان برخوردارند.»

۲- اصل ثبات و استمرار: خدمات عمومی تعطیل‌بردار نیست و بدون وقفه باید ارائه شوند. زیرا مرتبط با نیازهای مستمر مردم است. بر این اساس ماده ۵۵ قانون استخدام کشوری کارمندان دولت را از انجام هر نوع عملی که باعث ایجاد وقفه در امور اداری کشور شود ممنوع نموده است.

۳- اصل انطباق: نیازهای جامعه همواره در حال تغییر است. خدمات عمومی باید متناسب با این تغییرات، تغییر نموده و با آن‌ها منطبق شود. علاوه بر انطباق خدمات عمومی با نیازهای جدید، لازم است خدمات عمومی با جدیدترین استانداردها و فناوری‌ها ارائه گردند. براساس همین

اصل در قراردادهای اداری، طرف اداری می‌تواند برخی شرایط قرارداد را به صورت یک‌جانبه تغییر دهد.

۴- اصل تقدم: در مقام تعارض منافع عمومی و منافع خصوصی، منافع عمومی مقدم است و بنابراین انجام خدمات عمومی که نفع عموم را در بر دارد بر تأمین منافع خصوصی مقدم است. بر این مبنا امکان محدودیت آزادی‌ها و حقوق افراد با استناد به خدمات عمومی وجود دارد. می‌توان گفت حقوق اداری محصول همین تعارضات حقوق و آزادی‌های فردی و اصل تقدم منافع عمومی و خدمات عمومی است.

۱- ارائه خدمات عمومی توسط دولت به شکل انحصاری.

۲- ارائه خدمات عمومی توسط دولت با مشارکت بخش غیردولتی.

۳- ارائه خدمات عمومی توسط بخش غیردولتی.

نحوه اداره خدمات عمومی

نکته

در دو حالت اخیر، نیز دولت بر ارائه خدمات عمومی نظارت می‌نماید. به عبارتی ارائه خدمات توسط بخش غیردولتی، نافی مسئولیت دولت در تأمین خدمات عمومی نیست. بنابراین با خصوصی‌سازی خدمات عمومی، دولت‌ها کماکان باید وظیفه نظارتی خود را انجام دهند. این نظارت از طریق سازوکارهای تنظیم‌گری و مقررات‌گذاری صورت می‌گیرد. به چنین دولتی، دولت تنظیم‌گر اطلاق می‌شود.

نظریه دولت-رفاه

براساس این نظریه دولت‌ها علاوه بر تأمین و حفظ نظم عمومی، موظف به دخالت در امور اقتصادی و اجتماعی و تأمین خدمات عمومی می‌باشند. با توجه به این نظریه دولت رفاهی، دولتی بزرگ و حداکثری است.

نکته

امروزه نظریه دولت تنظیمی یا تنظیم‌گر طرفداران زیادی داشته و در خیلی از نظام‌های سیاسی عملی گشته است. براساس این ایده، دولت علاوه بر انجام وظایف سنتی و پلیسی خود، در حوزه خدمات عمومی (اعم از اجتماعی و اقتصادی) به صورت غیرمستقیم و از طریق مقررات‌گذاری دخالت غیرمستقیم و مدیریتی می‌نماید. به عبارتی دولت نسبت به خدمات عمومی خود را مسئول می‌داند اما مستقیماً به ارائه آن‌ها نمی‌پردازد بلکه از طریق مقررات‌گذاری بر ارائه آن‌ها توسط بخش غیردولتی نظارت و مدیریت می‌نماید.

کھ بیازماییم

۲۶- براساس کدام‌یک از اصول حقوق اداری به دولت اجازه داده می‌شود تا

مقررات مربوط به طرز فعالیت خدمات عمومی را تغییر دهد؟ (سراسری ۸۸)

- (۱) اصل تقدم.
 (۲) اصل ثبات.
 (۳) اصل انطباق.
 (۴) اصل تساوی.

۲۷- برطبق کدام اصل است که اداره حق دارد در قراردادهای اداری بدون شرط

قبلی چنانچه مقتضی بداند تعهدات جدیدی را به پیمانکار تحمیل نماید؟ (دکتری ۹۱)

- (۱) اصل ثبات و مداومت
 (۲) اصل انطباق
 (۳) اصل تقدم امور جزئی
 (۴) اصل تساوی

۲۸- حقوق اداری بر مبنای کدام‌یک از مفاهیم بنیادین زیر انجام و توسعه یافته

است؟ (آزاد ۸۱)

- (۱) اصل عدم تبعیض.
 (۲) حفاظت از حقوق و آزادی‌های فردی در مقابل اداره و خدمات عمومی.
 (۳) اصل مشارکت در اداره امور عمومی.
 (۴) تجزیه‌ناپذیر بودن قدرت.

کتاب بیازماییم

۲۹- کدام یک از موارد زیر جزء اصول حاکم بر خدمات عمومی نیست؟ (آزاد ۹۱)

- (۱) اصل تساوی. (۲) اصل شایسته‌سالاری.
(۳) اصل انطباق. (۴) اصل ثبات یا استمرار.

۳۰- ویژگی اصلی دولت رفاه کدام است؟ (سراسری و آزاد ۸۴)

- (۱) نظام عمومی، امنیت و عدالت قضایی. (۲) حفظ نظم عمومی.
(۳) حفظ امنیت. (۴) تأمین خدمات عمومی.

۳۱- خصوصی سازی (دکتری ۹۳)

- (۱) نتیجه اصول حاکم بر حقوق خصوصی می‌باشد.
(۲) هیچ‌گونه تغییری در نحوه ارائه خدمات عمومی نخواهد داشت.
(۳) خود مستقلاً دارای اصول حقوقی است که هیچ ارتباطی با حقوق اداری ندارد.
(۴) هیچ تغییری در مبنا و هدف اصول حاکم بر حقوق اداری صورت نخواهد داد و دولت همچنان بر نحوه اجرای این اصول براساس قانون نظارت خواهد داشت.

۳۲- دولت تنظیمی به معنای دولت.... (دکتری ۹۳)

- (۱) مقررات‌گذار است که جایگزین دولت رفاه شد.
(۲) سیاست، تدبیر و اجرایی است که جایگزین دولت رفاه شد.
(۳) ضابطه‌مند و مقرراتی است که جای خود را به دولت رفاه داد.
(۴) مقررات‌گذار و کنترل‌کننده است که جای خود را به دولت رفاه داد.

۳۳- در حقوق اداری ایران، اعمال سهمیه در کنکور سراسری برای مناطق محروم و کمتر توسعه یافته کشور، با کدام یک از اصول حاکم بر خدمات عمومی توجیه می‌شود؟

(کارتشناسی ارشد ۹۹)

- (۱) تقدم (۲) انطباق
(۳) برابری (۴) استمرار

بیازماییم

۳۴- «اقدام اداره برای پیشگیری از سیل» و «خدمات اداره به سیل‌زدگان پس از وقوع سیل»، به ترتیب در کدام یک از کارکردهای اداره طبقه‌بندی می‌شود؟

(کارشناسی ارشد ۹۹)

(۱) نظم عمومی - آسایش عمومی (۲) خدمات عمومی - نظم عمومی

(۳) نظم عمومی - خدمات عمومی (۴) آسایش عمومی - نظم عمومی

۳۵- پیدایش و توسعه نظریه «خدمت عمومی» در حقوق اداری، حاصل تحول در کدام مورد است؟

(دکتری ۹۷)

(۱) شکل‌گیری دولت حداقلی و ارائه خدمت عمومی از سوی بخش خصوصی

(۲) ابزار قدرت عمومی و اختیارات خارج از حقوق عام

(۳) پیوند میان قدرت عمومی و منفعت عمومی

(۴) انجام فعالیت‌های عام‌المنفعه از سوی دولت

۳۶- ایجاد و تعریف خدمات عمومی محلی در ایران، توسط کدام مرجع صورت می‌گیرد؟

(دکتری ۹۸)

(۱) مجلس شورای اسلامی (۲) هیئت وزیران

(۳) شوراهای اسلامی کشور (۴) شورای عالی استان‌ها

فصل دوم
سازمان‌های اداری کشور

گفتار اول: اصول حاکم بر سازمان‌های اداری

مبحث اول - اصول حقوقی حاکم بر سازمان‌های اداری

- اصول حقوقی حاکم بر سازمان‌های اداری
- ۱- اصل حاکمیت قانون. (اصل قانونی بودن)
 - ۲- اصل سلسله‌مراتب اداری.
 - ۳- اصل دارا بودن شخصیت حقوقی.

۱- اصل حاکمیت قانون (اصل قانونی بودن)

این اصل با رشد و توسعه دموکراسی و تصویب قوانین اساسی مختلف در کشورهای مختلف شکل گرفت. این اصل بیان‌کننده این معناست که دولت باید در محدوده قانون اعمال قدرت نماید و اداره امور کشور باید بر مبنای ضوابط و مقررات صورت گیرد و خودخواهی و سلیقه‌های شخصی مبنای اداره امور نباشد. رژیم را که بر پایه اصل حاکمیت قانون استوار باشد رژیم قانون یا حکومت قانونی یا دولت قانونی می‌نامند.

شاخصه‌های نظام مبتنی بر اصل حاکمیت قانون:

- ۱- وجود سلسله‌مراتب هنجاری: به این معنا که قواعد و هنجارهای حقوقی نسبت به یکدیگر تقدم و ترتب داشته باشند. در رأس هرم قواعد حقوقی قانون اساسی قرار گیرد و در مرتبه بعدی قوانین عادی و در مرتبه بعد، مقررات دولتی. لازم است که مقررات دولتی با قوانین عادی و قانون اساسی مغایرت نداشته باشد. همچنین قواعد عادی با قانون اساسی مغایر نباشند و به منظور رعایت این مراتب، سازوکارهای نظارتی لازم پیش‌بینی شده باشد.
- ۲- نظارت قضایی بر اداره: اداره باید تحت نظارت قوه قضائیه باشد و مقامات اداری دارای مسئولیت حقوقی، کیفری، مالی و اداری باشند و اعمال و تصمیمات آن‌ها در قوه قضائیه قابلیت بازنگری داشته باشد.

- نتایج اصل حاکمیت قانون
- ۱- اعمال و تصمیمات خلاف قانون اداره، قابل ابطال است.
 - ۲- اعمال اداری به واسطه اصل حاکمیت قانون، ماهیت حقوقی پیدا می‌کنند. یعنی اعمال اداری، حقوق و تکالیف ایجاد می‌کنند.

نکات

نکته ۱: افراد نمی‌توانند به بطلان اعمال و تصمیمات اداری استناد کنند مگر در دو حالت:

- بطلان توسط خود اداره اعلام شود.

- بطلان توسط نهادهای قضایی اعلام شود.

نکته ۲: براساس اصل حاکمیت قانون و لزوم رعایت قانون توسط مقامات اداری، مردم می‌توانند از

مقامات و کارمندان اداری که در خصوص موضوعی اتخاذ تصمیم نموده‌اند درخواست رسیدگی

مجدد داشته باشند. به این درخواست اصطلاحاً رسیدگی ارفاقی می‌گویند.

ضمانت اجرای اصل حاکمیت قانون

۱- **ضمانت اجرای اداری:** بر مبنای اصل سلسله‌مراتب اداری مقامات مافوق حق نظارت بر

مقامات مادون را دارند. مقام مافوق حق کنترل، اصلاح و ابطال اعمال و تصمیمات

غیرقانونی مقام مادون را دارد. به علاوه، نهاد بازرسی در ادارات هم رعایت قانون در اداره را

کنترل می‌کند.

۲- **ضمانت اجرای قضایی:** مرجع قضایی بر اعمال و تصمیمات اداره نظارت دارد. در موارد ارتکاب

جرم، دادگاه‌های دادگستری مجرم را تعقیب و محاکمه می‌نمایند. در مواردی که اعمال و

تصمیمات مقامات اداری خلاف قانون باشد دیوان عدالت اداری حق ابطال آن تصمیمات و اعمال

خلاف قانون را خواهد داشت.

۳- **ضمانت اجرای سیاسی:** قوه مجریه به عنوان سران‌دار اصلی امور اداری کشور در برابر

مجلس شورای اسلامی مسئولیت سیاسی دارد.

صورت‌های گوناگون تخلف اداره از قواعد حقوقی: (صورت‌های نقض اصل حاکمیت قانون در

اداره)

الف) عدم صلاحیت مقام اداری: در این حالت مقام اداری اساساً صلاحیت اتخاذ تصمیم یا انجام

عمل را ندارد.

ب) تجاوز و تخطی از صلاحیت: در این حالت مامور اداری صلاحیت دارد اما از حدود صلاحیت

خود تجاوز نموده است.

ج) سوءاستفاده از مقام و قدرت (عدم مشروعیت جهت تصمیم اداری): در این حالت مامور

اداری صلاحیت دارد و در حیطه صلاحیت خود هم عمل می‌کند اما هدف او تأمین منافع

شخصی است.

د) **عدم رعایت تشریفات ضروری اداری:** عدم رعایت تشریفات ضروری سبب بطلان عمل است ولی عدم رعایت تشریفات صوری و ظاهری خدشه‌ای به عمل اداری وارد نمی‌کند.

ه) **فقدان علل و موجبات قانونی:** تصمیم اداری باید مستند به قانون باشد و به عبارتی علل و موجبات قانونی داشته باشد در غیر این صورت باطل است.

و) **عمل خلاف قانون:** مقام اداری تصمیمی بگیرد که قانون آن را منع کرده است مثلاً قانون مجوز استخدام نداده باشد و اداره اقدام به استخدام کرده باشد.

تعریف صلاحیت:

صلاحیت مجموعه اختیاراتی است که به موجب قانون برای انجام اعمال معینی به مقام یا مأمور اداری یا نهاد اداری داده شده است. صلاحیت در حقوق عمومی شبیه اهلیت در حقوق خصوصی است. با این تفاوت که:

نکته

در حقوق عمومی، اصل بر عدم صلاحیت مقام اداری است یعنی مقام اداری حق اتخاذ هیچ تصمیم و انجام هیچ اقدامی را ندارد مگر آنکه قانون به او اجازه داده باشد. درحالی که در حقوق خصوصی اصل بر اهلیت است. با توجه به همین اصل است که لازم است وظایف و اختیارات کارمندان دستگاه‌های اجرایی به صورت دقیق در قوانین و مقررات اداری مشخص گردد.

تعریف اصل تخصص:

اصل تخصص به این معناست که هر شخص حقوقی فقط می‌تواند در حدود صلاحیت قانونی، یعنی در اموری که به موجب قانون و یا بر طبق اساسنامه‌اش، جز اختیارات و وظایف او می‌باشد عمل نماید. تمامی اشخاص حقوقی اعم از عمومی و خصوصی تابع اصل تخصص (اصل صلاحیت) می‌باشند.

نتیجه و اثر اصل تخصص:

اگر یک شخص حقوقی از اهداف مندرج در اساسنامه‌اش منحرف شود و از حیطه صلاحیت خود خارج شود، بر خلاف اصل تخصص و صلاحیت عمل کرده که ضمانت اجرای آن بطلان عمل است. به عنوان مثال اگر شخصی حقوقی برخلاف هدف تاسیس خود اقدام به پذیرش موقوفات یا هدایایی بنماید این عمل باطل است.

نکته

تنها استثناء اصل تخصص، دولت است. به این معنا که دولت (در معنای عام) دارای صلاحیت مطلق است و حق دارد در تمام امور عمومی طبق ضوابط قانونی، مداخله نماید.

انواع صلاحیت

- ۱- **صلاحیت تکلیفی:** به این معناست که مقام اداری مکلف است همان تصمیمی را بگیرد که قانون برای او تکلیف کرده است. به طور مثال اداره، مکلف به اعطای گواهینامه رانندگی یا پروانه شکار به کسانی است که شرایط لازم را دارند.
- ۲- **صلاحیت اختیاری (صلاحیت گزینشی):** به این معناست که مقام اداری در انتخاب تصمیم مناسب در هر مورد، آزاد است و نوع تصمیم توسط قانون مشخص نشده است. مثلاً اداره نسبت به اخراج اتباع بیگانه دارای صلاحیت اختیاری است و با توجه به اوضاع و احوال اقدام به اتخاذ تصمیم مناسب می‌کند.

نکته

در حقوق اداری نوین، اغلب صلاحیت‌های مقامات اداری، از نوع صلاحیت اختیاری است.

بیازماییم

۳۷- اعمال اصل حاکمیت قانون بر اداره ممکن گردید. (آزاد ۸۵)

- ۱) با اصلاحات اداری انجام شده توسط امیرکبیر.
- ۲) با تصویب قانون اساسی مشروطه.
- ۳) با ایجاد عدلیه و محاکم کیفری.
- ۴) با تصویب اولین قانون استخدامی.

۳۸- کدام مورد از شاخصه‌های اصلی حاکمیت قانون است؟ (سراسری ۸۶)

- ۱) رعایت سلسله‌مراتب اداری و مجازات‌های اداری و کیفری.
- ۲) رعایت اصل برابری افراد در ورود به خدمت دولت.
- ۳) حاکمیت ضوابط بر اعمال مقامات اداری و اعمال ضوابط انضباطی.
- ۴) وجود سلسله‌مراتب بین منابع حقوقی و نظارت قضایی بر اداره

۳۹- در کدام یک از اقسام نظارت بر اشخاص حقوقی حقوق عمومی، مقام ناظر

می‌تواند اقدام مقام تحت نظارت را باطل یا اصلاح نماید؟ (سراسری ۸۳ و ۹۰)

- ۱) نظارت قیمومتی.
- ۲) نظارت تعقیبی.
- ۳) نظارت سلسله‌مراتبی.
- ۴) نظارت عالیه.

کتاب بیازماییم

۴۰- کدام اصل بر اعمال دستگاه‌های اداری حاکم است؟ (آزاد ۸۳ و ۹۰)

- ۱) اصل تکلیف.
- ۲) اصل عدم صلاحیت.
- ۳) اصل صلاحیت اختیاری.
- ۴) اصل صلاحیت.

۴۱- مطابق اصول کلی حقوق عمومی: (سراسری ۸۴ و آزاد ۸۷)

- ۱) مقام اداری نمی‌تواند عملی را انجام دهد مگر آن که قانون اجازه داده باشد.
- ۲) مقام اداری می‌تواند هر عملی را انجام دهد مگر آن که قانون منع کرده باشد.
- ۳) شهروند نمی‌تواند کاری کند مگر آن که قانون اجازه داده باشد.
- ۴) مقام اداری فقط تابع دستور مقام مافوق است.

۴۲- در باب اشخاص حقوقی می‌توان گفت: (سراسری ۸۵)

- ۱) تابع اصل تخصص نیستند.
- ۲) می‌توانند در تمام امور مداخله کنند.
- ۳) می‌توانند معیار اساسنامه خود عمل کنند.
- ۴) دولت تنها شخص حقوقی است که صلاحیتی مطلق دارد.

۴۳- سوءاستفاده از قدرت یعنی مامور تصمیمی بگیرد که: (سراسری ۸۵)

- ۱) در صلاحیت او نیست و با انجام آن، معیار هدف اصلی قانون عمل می‌کند.
- ۲) در صلاحیت او نیست اما از انجام آن، هدفی را تعقیب می‌کند که مطابق هدف اصلی قانون است.
- ۳) در صلاحیت اوست اما از انجام آن هدفی را تعقیب می‌کند که معیار هدف اصلی قانون است.
- ۴) در حدود صلاحیتش یا تعقیب هدف قانونی که متضمن منافع شخصی باشد است.

۴۴- تصریح وظایف و اختیارات کارمندان دستگاه‌های اجرایی در قوانین و مقررات

موضوعه ناشی از کدام اصل مهم حقوق عمومی است؟ (دکتری ۹۳)

- ۱) اصل سلسله‌مراتب اداری
- ۲) اصل پاسخ‌گویی
- ۳) اصل انطباق
- ۴) اصل عدم صلاحیت